

UPPSALA
UNIVERSITET

forskning om funktionshinder pågår

NR 3/2025

Unga med IF digitalt kompetenta – men kan behöva stöd

6

Glöm inte att du kan prenumerera digitalt på Forskning om funktionshinder pågår.

Syn och hörsel viktigt för äldres kognition

3

Särskilda fritidsaktiviteter kan fylla ett stort behov

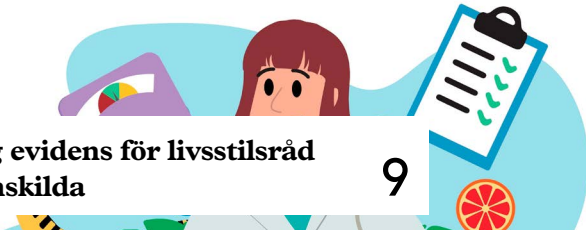
10

Active Support kan höja kvaliteten för både boende och personal

12

Dålig evidens för livsstilsråd till enskilda

9

Lästips

14

Hallå där!

15

Innehåll

Utvärdering av programmet Viktig Intressant Person	2
Syn och hörsel viktigt för äldres kognition.....	3
Många nyanlända har nedsatt hörsel	5
Unga med IF digitalt kompetenta – men kan behöva stöd.....	6
Dålig evidens för livsstilsråd till enskilda	9
Lästips: Delaktighetsmodellen.....	9
Särskilda fritidsaktiviteter kan fylla ett stort behov.....	10
Active Support kan höja kvaliteten för både boende och personal	12
Översikt identifierar insatser som kan öka skolnärvaron	14
Lästips: Neuroaffirmativa perspektiv på autism och adhd	14
Hallå där!	15
Kalendern 2025–2026	16

Utvärdering av programmet Viktig Intressant Person

► Rapporten "Utvärdering av VIP (Viktig Intressant Person)" redovisar en utvärdering av det våldsförebyggande programmet Viktig Intressant Person, VIP. Programmet riktar sig till vuxna med intellektuell funktionsnedsättning, IF.

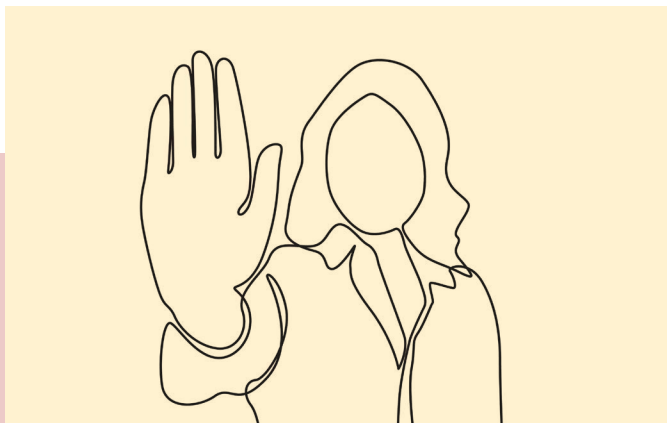
Att leva med IF innebär för många att de behöver olika former av stöd i sitt vardagsliv. Det medför att personer med IF potentiellt är utsatta för olika

situationer där våld kan förekomma, samtidigt som de kan ha svårt att bedöma risker. Det gör att det kan vara svårt för dem att skydda sig och att anmäla våld.

Finna sin egen styrka

VIP-programmet syftar till att ge deltagarna bättre självkänedom, kunskap om våld, insikt i livsvillkor för personer med funktionsnedsättning, förståelse för makt och rättigheter, samt verktyg för att kommunicera och ge samtycke. Genom att utbyta åsikter och erfarenheter i gruppen ska deltagarna få insikter om sina egna och andras livssituationer, för att deltagarna ska finna sin egen styrka.

Programmet har använts i mer än tio år i Sverige, och cirka 50 kommuner har handledare som är utbildade i VIP. Länsstyrelserna i Skåne, Stockholm, Västerbotten och Västra Götaland har finansierat utvärderingen. *

Programmet Viktig Intressant Person ger bland annat deltagarna bättre kunskaper om våld och rättigheter, samt verktyg för att kommunicera och ge samtycke.

Du kan bland annat ladda ner rapporten på

lansstyrelsen.se/vastra-gotaland.

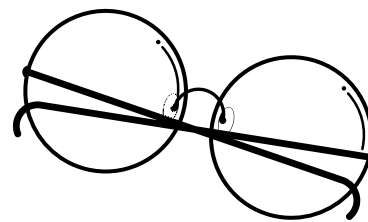

Försämringar i syn och hörsel och försämringar i kognitionen följs åt under åldrandet, även om forskarna inte kan säga så mycket om orsakssambandet än. Men det kan göra det extra viktigt att stötta syn och hörsel under åldrandet.

Syn och hörsel viktigt för äldres kognition

Om äldre får sämre syn och hörsel påverkar det deras möjligheter att vara aktiva. Många äldre tycker att det är viktigt att vara aktiv. De tycker också det är viktigt med släkt och vänner.

När andelen äldre i befolkningen ökar så kommer det sannolikt också leda till att antalet personer som lever med åldersdrivna funktionsnedsättningar som nedsatt hörsel, syn, fysisk rörlighet eller kognitiv förmåga ökar. Andreea Badache har i sin avhandling i handikappvetenskap från Örebro universitet, "Beyond the Years: How Sensory and Cognitive Functions in Old-Age Shape Disability, and Perspectives on Successful Aging" studerat hur sensoriska och kognitiva förändringar påverkar livet för äldre.

Familj och vänner

Vad anser då de äldre bidrar till "successful aging" – att behålla en god livskvalitet under åldrandet?

– De tycker familj och vänner är viktiga, att inte behöva se nära och kära dö. Att ha fina minnen från livet. Men det är viktigt att vara medveten om att det varierar mycket, mellan olika länder och även mellan olika individer. Jag vill påpeka att det här inte ingått i min forskning, utan kommer från andra studier.

Äldre vill generellt vara fysiskt aktiva. Men hinder i den byggda miljön kan göra det svårare för dem.

” **Personal på boenden vet väldigt väl hur de ska tillgodose behovet av omvårdnad. Men diskussionerna om vad de behöver för att känna att de lever, de är nog betydligt mer sällsynta.**”

God fysik och hinder i miljön viktiga faktorer

En annan sak som de äldre tog upp var en god fysik för att kunna leva ett aktivt liv. Samtidigt blir också synen på vad som är bra fysik en annan, eftersom krämpor ändå ofta kommer, och problem personen burit med sig kan bli mer påtagliga.

Det gör också att synen på hinder och problem i miljön blir en annan.

– Många nämnde fallrisker. Här i Sverige innebär vintrarna ett problem för dem, när det blir is och halt. Men de nämnde även hinder i den byggda miljön.

Ovanligare med kognitiva nedsättningar

Andreea Badache berättar att äldre i Sverige och Danmark idag i mindre utsträckning har kognitiva funktionsnedsättningar än äldre hade tidigare.

– Vi vet att försämringar i kognitionen och försämringar i syn och hörsel följs åt under åldrandet, även om vi inte kan säga så mycket om orsakssambandet än.

Sämre syn och hörsel kan leda till ganska allvarliga inskränkningar i förmågan att röra sig i samhället, att genomföra aktiviteter och vara socialt aktiv. Detta kan i sin tur påverka kognitionen negativt. Att äldre nu har mycket bättre tillgång till ögonkirurgi än förr kan spela en roll för att minska de kognitiva nedsättningarna. Bättre sjukvård och bättre nutrition skulle också kunna spela roll.

Andra prioriteringar bland 75-åringar än bland 65-åringar

De äldre som ingick i tidigare studier som Andreea Badache använde i sin forskning pratade en hel del om hur de tänkte kring döden. De flesta talade inte om döden som skrämmande, utan som något

naturligt som skulle inträffa. De önskade ofta en enkel och smärtfri död. Det här skiljde rätt mycket från hur yngre tänker kring livet och döden.

– Man kan tänka sig att när personen uppfattar tiden som begränsad blir emotionella mål viktigare, som att investera i positiva relationer med nära och kära. Bra socialt stöd och nära relationer kan också bidra till att minska dödsångest över tid, något som många studier rapporterar.

Viktigt med även kvantitativa studier

Andreea Badaches studier är kvantitativa, på ett område där många studier är kvalitativa.

– Vill man påverka politiker så är det viktigt att visa att det här påverkar ett stort antal människor. Samtidigt är kvalitativa studier också väldigt viktiga, för de berättar hur personerna i fråga faktiskt uppfattar sina liv.

Men hon konstaterar att de är svårt att få finansiering för en studie med tiotusen deltagare. En väg runt det är att söka samarbeten med andra.

– Det kanske inte alltid är så enkelt att söka samarbetspartners, nationellt och internationellt. Men det går.

Prata med dem!

Eftersom individers uppfattningar om vad de behöver för att behålla livskvaliteten i hög ålder varierar så mycket är det nödvändigt att prata med dem för att få reda på vad som är viktigt för just den här personen, säger hon.

– Personal på boenden vet väldigt väl hur de ska tillgodose behovet av omvårdnad. Men diskussionerna om vad de boende behöver för att känna att de lever, de är nog betydligt mer sällsynta. Det gäller nog kanske närstående också. Så ett budskap är att ta initiativ till den typen av diskussioner. Och var inte rädd för att ta upp exempelvis religion eller spiritualitet. *

Du kan ladda ner Andreea Badaches avhandling på oru.diva-portal.org.

Foto: Jasenka Dobric, Örebro universitet

Många nyanlända har nedsatt hörsel

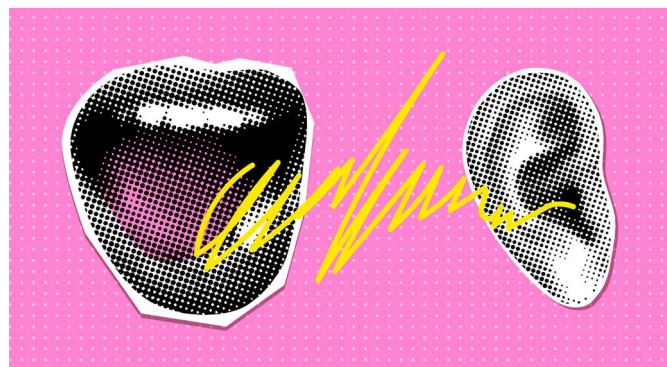
► Hörseln är en nyckelfaktor för personer som ska lära sig ett nytt språk. Av nyanlända invandrare som studerade svenska säger 17 procent att de har problem med att höra samtal. För åldrarna 45–64 år var andelen 26 procent. Mer än hälften hade någon grad av nedsatt hörsel. Samtidigt använde bara två procent hörhjälpmedel.

– Även med normal hörsel är det en stor utmaning att lära sig ett nytt språk, säger Nina Pauli, docent på Göteborgs universitet och överläkare på Sahlgrenska Universitetssjukhuset och ledande bakom studien.

Hon anser därför att invandrare bör erbjudas audiometrisk screening för att upptäcka hörselproblem och underlätta för dem att lära sig språket och därmed att delta i det svenska samhället.

Mycket vanligare i låginkomstländer

Forskarna konstaterar att andelen med nedsatt hörsel varierar kraftigt runt om i världen, och är upp till fyra gånger vanligare i låg- och medelinkomstländer än i höginkomstländer. Hörselproblemen kunde

Även med normal hörsel är det en utmaning att lära sig ett nytt språk. Därför är det viktigt att ge stöd åt nyanlända med hörselproblem.

dessutom kopplas till generellt sämre hälsa, med exempelvis astma, allergier och högt blodtryck.

Resultaten finns i studien "Hearing Problems Common in Immigrants: Association With Self-Rated Health" från Göteborgs universitet. *

Du kan ladda ner Nina Paulis artikel på onlinelibrary.wiley.com.

Foto: Privat

Unga med IF digitalt kompetenta – men kan behöva stöd

Unga med IF är duktiga på att hantera sociala medier. Men särskilt unga kvinnor kan också bli utsatta. Därför är det viktigt att föräldrar, syskon och skolan ger dem bra stöd.

Unga med intellektuell funktionsnedsättning, IF, vill vara – och är – aktiva på sociala medier och andra sociala forum på internet. De är också över lag tämligen digitalt kompetenta och bra på att hantera de risker som finns där. Men särskilt unga kvinnor med IF utsätts också för olika typer av kränkande behandling, vilket kan få dem att sluta använda internet som en social arena. Det kan bli både ett socialt problem och ett demokratiproblem.

Det visar Åsa Borgström i sin avhandling ”Uppkopplad mot världen: Om unga med intellektuell funktionsnedsättning och deras erfarenheter av sociala aktiviteter på internet” från Göteborgs universitet. I avhandlingen har hon intervjuat 17 tjejer och 9 killar i åldern 16–21 år om hur de använder internet för sina sociala interaktioner.

Ovanligt att fråga ungdomarna själva

Åsa Borgströms studie är en av få där ungdomar med IF själva berättar om sina upplevelser online. Tidigare forskning i Sverige har i första hand fokuserat på vad anhöriga, personal eller lärare tror att ungdomarna upplever.

– Ungdomarna har då setts som en sårbar grupp. Men när de själva får komma till tals blir bilden mer nyanserad och verklighetsnära, säger Åsa Borgström.

Ungdomarna hon intervjuade såg både möjligheter och risker.

– Möjligheterna handlade om att utforska alternativa identiteter, som vilken bild av sig själv de ville visa upp. Riskerna handlade om att få kränkande kommentarer, inviter och förfrågningar.

”**Sociala medier är viktiga arenor där unga människor utforskar sin identitet och utvecklar självständighet.**”

Kompetenta och har strategier

Ett tydligt resultat i avhandlingen är att unga med IF är digitalt kompetenta och använder olika strategier för att hantera riskfyllda situationer. Det kan både handla om att klara upp situationer på egen hand och om att söka stöd.

– Samtidigt sa flera av ungdomarna att de ”lärt sig en läxa”, det vill säga att de lärt av sina erfarenheter på internet. Det handlade om att de blivit hotade i dataspel, tagit emot kränkande texter eller bilder, eller själva skickat texter eller bilder som de ångrar.

De unga med IF som hamnat i riskfyllda situationer på internet vände sig hellre till föräldrar, syskon och vänner än till lärare i skolan.

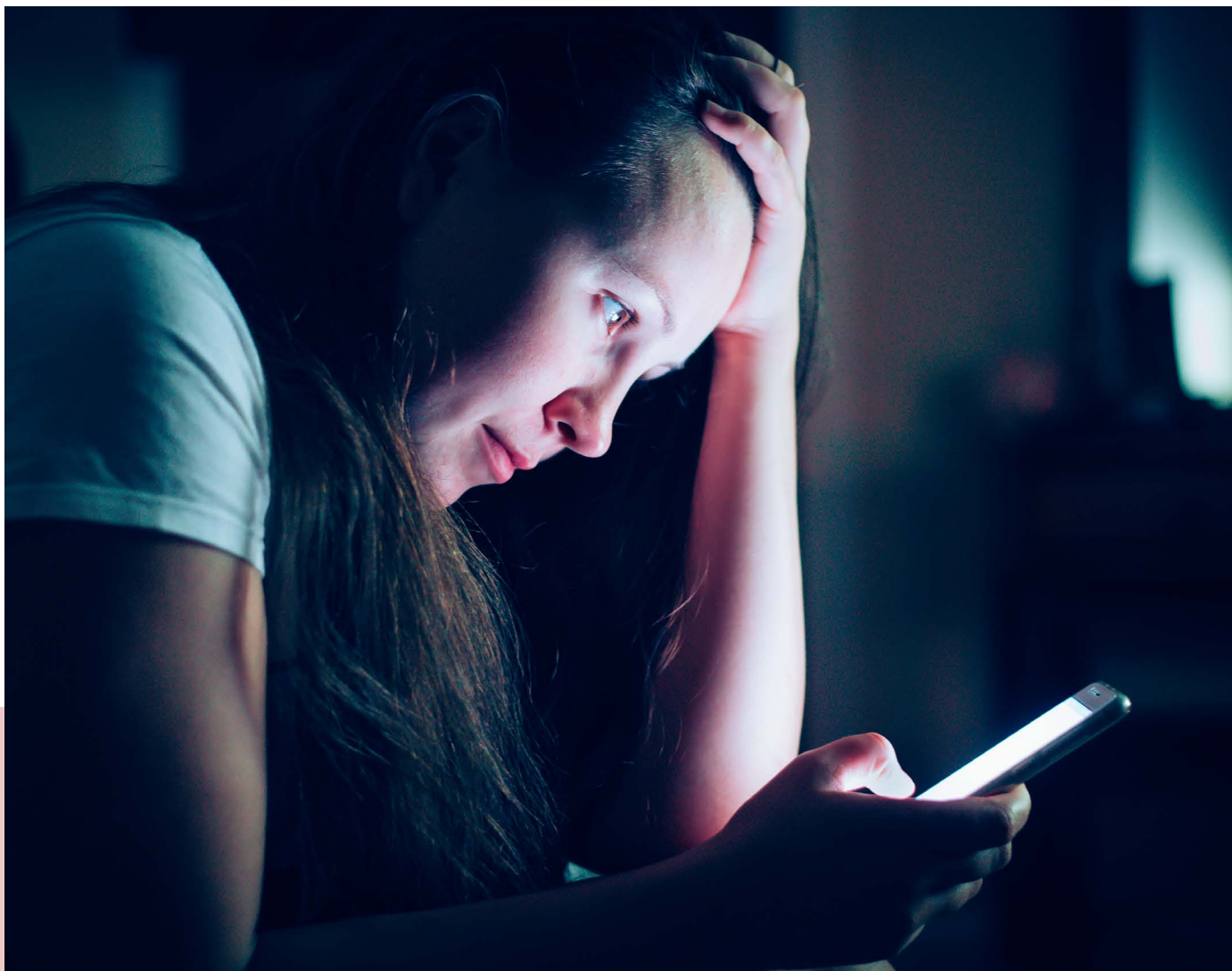
– Flera av de jag intervjuade berättar att de vänder sig till sina syskon om det har hänt något, och att syskonen kan ge stöd och uppmuntran. Men ganska många ber inte om hjälp alls, och det är givetvis ett problem.

Resultatet pekar på att socioekonomiska faktorer kan påverka både hur de unga använder internet och vilket stöd de får.

– Jag har inte undersökt detta specifikt. Men det är absolut ett område som behöver utforskas ytterligare.

Närstående som syskon, föräldrar och vänner är ett viktigt stöd för unga med IF när de ska navigera sociala medier. Syskon är ofta de första de unga vänder sig till.

Det är inte ovanligt att unga kvinnor med IF hamnar i utsatta situationer på sociala medier. Det kan göra att de väljer att inte delta. Det kan i sin tur bli ett demokratiproblem eftersom sociala medier är en stor del av livet för många.

Kan bli ett demokratiproblem

Hon konstaterar att det finns problem med om unga med IF inte vill delta aktivt utan bara blir en observatör.

– Sociala medier är viktiga arenor där unga människor utforskar sin identitet och utvecklar självständighet. Att inte aktivt delta kan skapa ett utanförskap, så det kan begränsa inte bara delaktigheten på nätet utan även delaktigheten i samhället i stort.

Bra att våga men vara medveten om riskerna

Åsa Borgström föreslår att det kan vara bättre att unga med IF lär sig att bemästra risker än att de ska undvika dem.

– Det är också viktigt att lyfta fram olika föreställningar om internetanvändning bland unga

med IF, bland föräldrar och bland professionella, och att hantera likheter och olikheter hos ungdomarna.

Både föräldrar och skolpersonal har en viktig roll för att ge stöd åt unga med IF i deras internetanvändande, säger hon, och att skolan behöver nog bli bättre på att tidigt upptäcka om elever är utsatta online.

– Jag vill också peka på att vi behöver se på unga med IF som en heterogen grupp med olika erfarenheter, upplevelser och sätt att agera, och att de har olika förutsättningar att hantera riskfyllda situationer på internet. Det gör att de behöver ett mer individuellt anpassat stöd, särskilt från skolans sida. ✱

Du kan ladda ner Åsa Borgströms avhandling på gupea.ub.gu.se.

Foto: Gunnar Jönsson

Dålig evidens för livsstilsråd till enskilda

► Vården ger allt fler råd till patienter om hur de kan förbättra sin hälsa. Men oftast saknas vetenskapligt stöd för att råden verkligen gör nytta. Det visar en studie från Göteborgs universitet. Studien heter Guidelines Recommending That Clinicians Advise Patients on Lifestyle Changes: A Popular but Questionable Approach to Improve Public Health.

Forskarna kritiserar inte innehållet i råden – det är bra om människor går ned i vikt, slutar röka, äter bättre kost eller motionerar mer. Däremot är det inte bevisat att patienter faktiskt ändrar sin livsstil sedan de fått dessa råd av vården.

– Sannolikt är det sällan som råden faktiskt hjälper människor, säger Minna Johansson, docent på Sahlgrenska akademien vid Göteborgs universitet, som är studiens huvudförfattare.

Bättre med insatser på samhällsnivå

Forskarna menar också att dagens vårdpersonal omöjligt kan klara av att ge alla råd som rekommenderas och samtidigt klara att upprätthålla övrig vård.

– Det är både dyrt och ineffektivt att försöka förbättra folkhälsan genom att ge livsstilsråd till en person i taget. Sannolikt vore det bättre att lägga resurserna på samhällsriktade interventioner som gör det lättare för oss alla att leva hälsosamt, säger Minna Johansson.

Studien presenterar också en ny guide som kan hjälpa beslutsfattare och de som skriver riktlinjer att bättre ta hänsyn till fördelar och nackdelar med en insats innan de väljer om de ska rekommendera den. *

Du kan ladda ner Minna Johanssons studie på acpjournals.org.

Foto: Fredrik Johansson

LÄSTIPS

Delaktighetsmodellen

► I boken ”Delaktighetsmodellen (DMO) – En metod för inflytande och självbestämmande” beskriver författarna arbetsmetoden Delaktighetsmodellen. Syftet med modellen är att göra brukare inom omsorgsverksamheter mer delaktiga och låta dem själva bestämma mer om sitt liv. Modellen är beprövad och enkel att använda. I boken finns tydliga exempel och praktiska verktyg, samt kunskap hämtad från forskning på området.

Lösningar som fungerar i vardagen

Modellen visar hur strukturerade samtal och så kallade delaktighetsslingor kan skapa förutsättningar för både brukare och personal att bättre kunna lyssna på varandra och förstå varandras synpunkter, så att de tillsammans kan hitta och genomföra lösningar som fungerar i vardagen. Delaktighetsmodellen är också ett värdefullt verktyg för kvalitetsarbete. Modellen kan vara användbar inom LSS-verksamhet, äldreomsorg och socialpsykiatri.

Boken bygger på forskning och beprövad erfarenhet och vänder sig till alla som studerar eller arbetar inom stöd- och omsorgsverksamheter. Bokens författare är Ann-Christine Gullacksen, docent i socialt arbete vid Malmö universitet, och RoseMarie Hejdedal, socionom, pedagog och utvecklingskonsult. *

Du kan köpa boken på adlibris.se.

Särskilda fritidsaktiviteter kan fylla ett stort behov

Barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning kan ha svårt att hitta en meningsfull fritid.

Särskilda aktiviteter som bara de får vara på kan vara viktigt för dessa barn och deras föräldrar.

Alla barn har rätt till en fritid som är anpassad efter deras möjligheter att delta. Det gäller även barn med funktionsnedsättning, något som står i både Barnkonventionen och Funktionsrättskonventionen.

– Men uppföljningar visar att det finns brister här, säger etnografen Rebecka Tiefenbacher. Vi ser att barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning har särskilt svårt att få sina rättigheter på det här området tillgodosedda. En aktiv fritid kan främja hälsan, öka självkänslan, och barnen kan kanske träffa nya kompisar, något som kan vara svårt för den här gruppen.

Rebecka Tiefenbacher har i arbetet med sin avhandling "A Space Away From the Ableist Gaze? – Separate Leisure For Children With Neuropsychiatric Disabilities" från Linköpings universitet studerat ett "lekland" för barn med neuropsykiatrisk

”**Det var helt nytt för många familjer. De hade aldrig varit på ett ställe där allt bara funkar för dem, där de kunde slappna av**”

funktionsnedsättning i åldrarna 3–11 år och deras familjer. Leklandet drevs av KFUM Funkis i Linköping och i samarbete med kommunen, regionen, funktionshinderorganisationer och föräldrar.

Viktigt att alla barn får komma till tals

Hon har fokuserat på de barn som besökte verksamheten för att få deras perspektiv på vilka möjligheter och hinder de såg i verksamheten och vilka möjligheter de hade att delta.

– Vad säger barnen om verksamheten? Det är viktigt att lyfta fram deras idéer om vad en riktad fritidsverksamhet kan göra för att de ska få en meningsfull fritid.

Hon konstaterar att forskningen på området ofta utgår från verbal kommunikation – det talade ordet, vilket innebär att barn som i första hand använder andra kommunikationssätt inte kommer till tals när det gäller forskningen om barns situation.

– Det har därför varit en ytterligare ambition i min forskning att hitta andra sätt för barn att bidra.

Väldigt genomtänkt

Verksamheten hon studerade hade tänkt en hel del om vad de behövde göra för att barnen skulle

Vissa anser att det finns risker med fritidsaktiviteter riktade enbart till barn med neuropsykiatriska funktionsnedläggningar, att det spår på deras utanförskap. Men barnen och deras föräldrar tycker generellt att de är väldigt värdefulla, som de enda ställen där det "bara funkar".

kunna tillgodogöra sig verksamheten. Hur skulle de skapa en plats med mindre – eller minimalt med – sensoriska intryck, vad skulle de ha för färg på väggarna, vilka möbler och leksaker?

– De hade ett rum med ljuddämpning, och ett rum med fågelkvitter, som var tänkt att vara lugnande. De satte en gräns på max sex barn på plats samtidigt, för att det inte skulle bli så stökigt. Sen visade det sig att inte allt det här behövdes. Men det var bra att de tänkte på det.

Det fanns också tankar kring att barnen kanske behöver en viss struktur, som att lokalen alltid ska se ut på samma sätt, och att de ska tala om i god tid när de gör ändringar.

– Det kunde exempelvis gälla när de skulle påsk- eller julpynta. Då fotograferade de hur det såg ut och la upp på sina sociala medier, så alla skulle veta vad de skulle möta när de kom dit.

En plats där det faktiskt funkade

Barnen tilläts vara väldigt flexibla i vad de gjorde och hur.

– Vissa gjorde liknande saker som hemma, andra tyckte det var jättekul att åka rutschkana hela dagen, vissa sökte kontakt. Det var väldigt olika. Men det var ändå en plats där fritiden funkade. Det var helt nytt för många familjer. De hade aldrig varit på ett ställe där allt bara funkar för dem, där de kunde slappna av, där barnen kunde ha kul, där de kunde träffa andra föräldrar i samma situation.

Oro att barnen blir särbehandlade

Den här typen av verksamheter är omdiskuterade. Oron är att de leder till att barnen blir ännu mer utanför.

– Den risken finns, säger Rebecka Tiefenbacher. Även föräldrarna ser det. Men det här efterfrågas av barnen och de unga själva, av intresseorganisationer och av föräldrar, men erbjuds i ganska liten omfattning. För många familjer är det här också den enda fritidssysselsättning som fungerar!

Lärdomar

Rebecka Tiefenbacher har några tips till andra som vill arrangera den här typen av verksamhet.

– Involvera barnen och familjerna i både planeringen och driften, Planera MED den här gruppen istället för FÖR dem. Barn med neuropsykiatrisk funktionsnedläggning är en jättebroad grupp, så det är viktigt att planera så det funkar för just de som kommer vara där. Det är också bra att ha en kritisk blick på hur man tänker att man ska organisera saker, och inte fastna i sina egna förutfattade meningar. ✨

Du kan ladda ner Rebecka Tiefenbachers avhandling på diva-portal.org.

Foto: Jonas Roslund

Active Support kan höja kvaliteten för både boende och personal

Active Support är en arbetsmetod som ska göra personer med IF på LSS-boenden mer delaktiga. Personerna får göra mer själva och bestämma mer. Både boende och personal tycker att Active Support är bra.

I Sverige bor i dag över 30 000 vuxna personer i en bostad med särskild service enligt LSS, de flesta i gruppboendestäder. Active Support är ett internationellt väletablerat arbetssätt som går ut på att personalen aktivt ska göra de boende mer delaktiga i meningsfulla aktiviteter och relationer, och ge dem mer inflytande över dessa. En central del i Active Support är en utbildning som personalen på boendena får gå för att lära sig arbetssättet.

Jenny Aspling har i arbetet med sin avhandling undersökt hur personer med intellektuell funktionsnedsättning, IF, som bor i gruppboendestäder upplevt att Active Support påverkat deras delaktighet, inflytande och valmöjligheter. Hon har även undersökt hur arbetssättet påverkar personalens arbete. Avhandlingen från Marie Cederschiölds högskola heter ”More participation, choice making and meaningful activities in everyday life for people with intellectual disabilities?”.

Bryta de boendes passivitet

Active Support bygger på att personalen ska vara aktivt närvarande och dela upp vardagliga aktiviteter på ett sätt så den boende kan vara delaktig i varje moment.

– Det handlar mycket om att bryta en passivitet som det är lätt att personer med exempelvis IF eller autism hamnar i på de här gruppboendestäderna.

” Det handlar mycket om att bryta en passivitet som det är lätt att personer med exempelvis IF eller autism hamnar i på de här gruppboendestäderna.”

Utbildningen går bland annat igenom hur personalen kan låta den boende bestämma och göra så mycket som möjligt själv.

Föreläsningar, filmer och praktiska övningar

Utbildningen består av en två dagars workshop, med föreläsningar, filmer och praktiska övningar. Därefter får deltagarna hemuppgifter, och uppgifter att arbeta med i gruppboendestaden. Utbildningen följs sedan upp på verksamhetsträffar och inte minst genom regelbunden handledning i det konkreta arbetet.

En film kan exempelvis visa hur mycket den boende själv får göra, hur mycket personalen gör, och hur mycket personen gör med stöd av personalen.

– Sedan ska de utvärdera vad de sett, och då kan reaktionen exempelvis bli ”Aha! Här gör personalen 7 av 10 moment. Hur kan vi göra för att låta personen göra mer?”

Active Support ska göra att boende får delta mer aktivt i dagliga aktiviteter som rör deras liv och i att fatta beslut kring sådana aktiviteter. Både boende och personal som deltagit i programmet är väldigt nöjda.

Det ska också finnas någon på boendet som observerar och därefter ger handledning. Dessa tillfällen när de fick återkoppling var väldigt uppskattade av personalen.

Värdefullt att engagera cheferna

En del i konceptet är just det praktisknära ledarskapet, säger Jenny Aspling.

– De chefer som var med på utbildningen var väldigt positiva till Active Support. Men det var svårt för vissa chefer att ha den rollen.

Vissa är exempelvis chef för flera boenden och kan ha ganska omfattande administrativa uppgifter. Det kan göra det svårt för dem att ge återkoppling på alla boenden.

– Där kan stödpedagogerna fylla den rollen. De har ändå liknande uppgifter, och kanske redan har den nära kännedomen om dem på boendet. De får då gå en särskild utbildning.

De boende var oftast väldigt nöjda

De personer med IF som Jenny Aspling intervjuade var generellt väldigt nöjda.

– De tyckte att personalen frågade mycket mer hur de ville göra, de var tydligare med vilka alternativ

som fanns, de fick mer emotionellt stöd i vardagen, vilket gjorde att de kunde utveckla relationer på ett bättre sätt. De kände helt enkelt att de blev mer sedda och lyssnade på.

Även personalen tyckte att interaktionen med de boende blev betydligt bättre.

– De tyckte att det fanns mer utrymme för eftertanke och hållbara beslut, att vardagsbeslut inte stressades fram på samma sätt. Alla som var med ville fortsätta jobba med Active Support även efter interventionen.

Jenny Aspling och hennes kollegor gjorde även en observationsstudie, där de undersökte vad personalen faktiskt gjorde.

– Vi kunde även här se en klar förändring. Så den här mer objektiva studien bekräftade vad intervjuerna med de boende visade. *

Du kan ladda ner Jenny Asplings avhandling på diva-portal.org.

Foto: Ola Hedin

Översikt identifierar insatser som kan öka skolnärvaron

► Förutom att närvaron i skolan påverkar studieresultaten så finns en tydlig koppling mellan regelbunden närvaro i skolan, psykisk och fysisk hälsa samt hur mycket eleven deltar i samhället. Elever som inte närvarar i skolan riskerar att missa viktiga kunskaper och sociala interaktioner.

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, har i kunskapsöversikten ”Skolans insatser för att främja närvaro och förebygga frånvaro för alla elever” sammanställt forskning om detta.

Viktigt att relatera till den egna verksamheten

Målet med översikten är att identifiera insatser som kan bidra till att öka närvaron och minska frånvaron bland elever.

– Översikten visar vilka insatser som har stöd i forskningen. Samtidigt är det viktigt att alltid undersöka vilka insatser som kan vara relevanta i den egna verksamheten, säger Helene Fägerblad, rådgivare vid SPSM.

Bland framgångsrika insatser nämns bättre skolklimat och stöd för läskunnighet, stöd vid övergångar mellan stadier och skolformer, tvärprofessionella samarbeten, att involvera vårdnadshavare, samt att få äta frukost i klassrummet. Översikten bygger på 34 vetenskapliga studier och täcker elever från förskoleklass till gymnasiet, och riktar sig i första hand till rektorer, lärare och personal i elevhälsan. ✱

Du kan ladda ner kunskapsöversikten på spsm.se.

LÄSTIPS

Neuroaffirmativa perspektiv på autism och adhd

► I antologin ”Neuroaffirmativa perspektiv på autism och ADHD – i skola, vård och omsorg” beskriver ett antal författare att neurologisk mångfald är gynnsam både för neurodivergenta och neurotypiker, och att samhället därför bör vara organiserat så att personer med olika sätt att fungera kognitivt kan leva och trivas där.

Författarna beskriver hur ett sådant arbete och förhållningssätt kan se ut både utifrån forskning på området och utifrån egna erfarenheter.

Bred målgrupp

Boken består av tre delar. Den första delen presenterar centrala begrepp och teoretiska modeller som lyfter fram skillnader mellan olika perspektiv på autism och adhd. Del två beskriver neurodiversitetsperspektivet, och innehåller även konkreta strategier för personer med autism eller adhd. Den tredje delen innehåller fallbeskrivningar, där författarna använder sina egna erfarenheter av autism eller adhd i sin yrkesutövning.

Boken vänder sig i första hand till studenter och yrkesverksamma inom socialt arbete, skola samt hälso- och sjukvård, men även till alla som vill öka sina kunskaper om ett neurodiversitetsperspektiv på autism och adhd.

Redaktörer är Hanna Bertilsdotter Rosqvist, sociolog och professor i socialt arbete och Lill Hultman, socionom och docent i socialt arbete, båda vid Södertörns högskola. ✱

Du kan köpa boken på bokus.com.

Hallå där!

Justitieombudsmannen, JO, har det senaste året fått allt fler anmälningar som gäller LSS, och har granskat handläggningen av LSS-ärenden i ett antal kommuner.

Vi har pratat med justitieombudsmannen Thomas Norling om hur JO ser på detta.

Foto: Johanna Hanro

Vad har JO:s tillsyn om handläggningen av LSS-ärenden de senaste åren visat?

Den har visat att det finns problem i handläggningen, av olika skäl. Under perioden 2015–2024 har antalet klagomål till JO som gäller LSS ökat med 100 procent. LSS är en rättighetslag, vilket är något helt annat än exempelvis socialtjänstlagen. Om LSS inte tillämpas som den rättighetslag den är så finns det en risk för att enskilda inte kommer att kunna hävda sina rättigheter på det sätt som lagstiftaren tänkt.

Jag kan också se att kommunerna förhåller sig relativt fritt till domstolsbeslut. Men en kommunal nämnd ska verkställa det som en domstol sagt, och göra det omedelbart. Säger en domstol att en person har rätt till en viss insats, då ska hen få den insatsen. Jag kan också se att många kommuner har ganska stora problem med att följa de krav som förvaltningslagen ställer. Så på flera punkter får det rättsliga regelverket inte genomslag i handläggningen. Det här gäller alla slags insatser inom LSS, även om de vanligaste klagomålen gäller personlig assistans.

Jag vill påpeka att jag inte kan yttra mig om alla 290 kommuner. Men jag ser ett mönster utifrån inspektioner och den granskning som jag gör i klagomålshanteringen.

Vad är det du ser?

Långsam handläggning är väldigt vanligt. Ett normalt LSS-ärende ska handläggas på 3–4 månader. Men det kan ta både två och tre gånger så lång tid ibland. Det är inte acceptabelt, om det inte finns väldigt specifika skäl. En annan vanlig brist jag ser är ofullständig dokumentation av ärendena. Det är ett stort problem ur rättssäkerhetssynpunkt. Om varken den sökande eller en domstol kan se varför

kommunen beslutat som den beslutat så blir det omöjligt att se om den gjort rätt, exempelvis.

Kommuner fattar ibland beslut som gäller väldigt korta perioder. Det skapar stor stress, oro och dålig livskvalitet för den enskilde. Det är som om man *kanske* skulle få lön varje månad.

Vad beror det här på?

Jag vill ju inte tro att kommunerna gör det här medvetet. Men LSS är en dyr lag för kommunerna. Det får inte förekomma att de medvetet förhåller handläggningen eller inte tar sig an ärendena med den hastighet som lagen kräver just för att spara pengar. Men många anmälningar handlar om att den sökande upplever att rättigheterna enligt LSS relativiseras och görs beroende av kommunens ekonomi.

Mycket beror nog på olika kunskaps- och kompetensbrister. Bland annat att kommunerna inte förstår att LSS är en rättighetslag och vad det betyder. Ytterst är det ju ett lednings- och styrningsproblem. Handläggarna måste få stöd från sina chefer, och förutsättningar att göra rätt. Man måste följa upp, ge kompetensutbildning, kolla att rutiner följs i den interna tillsynen. Chefer behöver ta sitt ansvar här.

Vad kommer JO göra framöver?

Jag kommer fortsätta ha ett extra fokus på det här även under 2025 och våren 2026, åtminstone. Jag planerar att organisera det arbetet lite annorlunda från första september, bland annat för att även göra inspektioner. Jag har också planer på att undersöka något lite bredare, kanske titta på flera nämnder på en gång. Men det är givetvis en fråga om tid och resurser för JO också. ✨

Nästa nummer ...

... av Forskning om funktionshinder
pågår kommer ut vecka 48.

Kalendern 2025–2026

SEPTEMBER

15–16

Intradagarna

Ort: Stockholm.

Information: www.fub.se

23

Forskare för förändring – ett samarbete mellan Centrum för forskning om funktionshinder, Uppsala universitet och Umeå Centrum för forskning om funktionshinder, Umeå universitet.

Digitalt samtal kl 13–16.

Information: www.cff.uu.se

OKTOBER

9–10

Funktionshinder i tiden

Ort: Stockholm.

Information: www.skr.se

NOVEMBER

18–19

Forskare för förändring – ett samarbete mellan Centrum för forskning om funktionshinder, Uppsala universitet och Umeå Centrum för forskning om funktionshinder, Umeå universitet.

Ort: Fysisk träff i Uppsala.

Information: www.cff.uu.se

JUNI 2026

15–16

World Congress on Adult Capacity (WCAC) 2026

Ort: Amsterdam, Nederländerna.

Information: vu.nl/en

UPPSALA
UNIVERSITET

Flyttat eller bytt e-postadress? Meddela redaktionen,
cff@cff.uu.se

Ansvarig utgivare: Therése Fridström Montoya,
therese.f.montoya@cff.uu.se

Redaktörer: Kim Bergström, telefon 018–56 12 04,
kim.bergstrom@ordvet.se och Lennart Köhler, telefon
018–56 12 03, lennart.kohler@ordvet.se

Skribent: Kim Bergström, telefon 018–56 12 04,
kim.bergstrom@ordvet.se

Tidningsärenden: Centrum för forskning om
funktionshinder, cff@cff.uu.se

Grafisk produktion: Matador Kommunikation, Uppsala

Omslagsbild: Shutterstock

Bilder: Shutterstock och iStock, om inget annat anges

Tryck: Exakta

Tidskriften ges ut fyra gånger om året.
På Centrum för forskning om funktionshinderns hemsida
kan man hitta alla tidigare nummer av tidskriften:
www.cff.uu.se/tidskrift

ISSN 1103-1956 (Print)

ISSN 2004-4984 (Online)